

RECENZJA
rozprawy doktorskiej mgr Edyty Pankowskiej
pt.: *Organizacje proobronne w systemie bezpieczeństwa państwa,*
przygotowanej pod kierunkiem naukowym
prof. dr. hab. Bogusława Jagusiaka
(promotor pomocniczy dr Joanna Lubimow)

Pojawiające się symptomy prawdopodobnych zagrożeń i rozwoju państwa są rozproszone oraz nieprzewidywalne pod względem znaczenia, skali, kierunku, rodzaju podmiotu, a także źródła pochodzenia. Oznacza to konieczność przygotowania lub przekształcenia systemu bezpieczeństwa narodowego, tak aby był on zdolny odpowiednio reagować na różne sytuacje zachodzące w środowisku bezpieczeństwa. Przeciwdziałanie możliwym zagrożeniom wymaga posiadania właściwie zorganizowanego systemu bezpieczeństwa narodowego gwarantującego szybkie i sprawne działanie w każdych warunkach oraz w reakcji na wszelkiego typu niebezpieczeństwa i kryzysy o charakterze militarnym oraz niemilitarnym. Warunkiem niezbędnym dla jego zbudowania pozostaje powszechny udział obywateli w szkoleniu proobronnym i funkcjonowanie pozarządowych form zrzeszania się obywateli w lokalne organizacje obronno-ochronne działające na terytorium państwa.

Zbudowanie właściwego poziomu bezpieczeństwa narodowego wymaga wspólnego wysiłku tak ze strony państwa, jak i społeczeństwa. Rolą państwa pozostaje tworzenie platform rozwojowych poprzez odpowiednią politykę społeczną, demograficzną czy edukacyjną. Jednym z fundamentalnych zasobów, na których opiera się organizacja bezpieczeństwa narodowego jest społeczeństwo. Podstawę jego aktywizacji w dziedzinie obronności państwa stanowi programowanie, koordynacja i monitorowanie współpracy instytucji państwowych z organizacjami pozarządowymi oraz innymi partnerami społecznymi. Organizacje pozarządowe posiadają szczególne

możliwości społecznego monitoringu zagrożeń niemilitarnych, zwłaszcza w zakresie wykrywania, ostrzegania i alarmowania. Przygotowanie sektora pozarządowego na wypadek klęsk i katastrof oznacza zwiększenie gotowości do przewidywania, zapobiegania i radzenia sobie z efektami zagrożeń, czy katastrof. Od wsparcia organizacji pozarządowych w dużym stopniu zależy skuteczność działania podmiotów bezpieczeństwa – sił zbrojnych, policji, straży i inspekcji.

Nie sposób rozważać kwestii budowania efektywnego systemu bezpieczeństwa narodowego bez uwzględnienia zaangażowania obywateli w sprawy publiczno-państwowe. Nie ulega wątpliwości, że sprostanie współczesnym wyzwaniom i zagrożeniom militarnym i niemilitarnym wymaga nowoczesnej organizacji bezpieczeństwa narodowego, w której równorzędnie i wzajemnie się uzupełniają, uczestniczą podmioty rządowe i pozarządowe.

Pozytywne doświadczenia funkcjonowania organizacji proobronnych, np. Strzelca, Legii Akademickiej czy tzw. klas wojskowych, stanowią dobrą podstawę do wypracowania koncepcji ochotniczej służby wojskowej oraz stworzenia – obok armii zawodowej – obywatelskiej formy systemu wojskowego. Takie rozwiązania funkcjonują między innymi w państwach skandynawskich, w których Gwardie Narodowe działają jako stowarzyszenia. Problem ten jest szczególnie ważny w sytuacji zachodzącej profesjonalizacji Sił Zbrojnych RP. Projektowanie działań w zakresie funkcjonowania państwa, którego rola i pozycja jako podmiotu stosunków międzynarodowych podlega ewolucji, musi uwzględniać najbardziej prawdopodobne scenariusze uwarunkowań bezpieczeństwa uwzględniające także działania o charakterze hybrydowym.

W dobie współczesnych wyzwań i zagrożeń właściwe wykorzystanie organizacji proobronnych do budowanego systemu bezpieczeństwa państwa stanowi swoiste *signum temporis*. Kwestii tej dotyczy rozprawa doktorska mgr Edyty Pankowskiej. Potrzeba podjęcia tej problematyki nie ulega wątpliwości. Rozpatrywany problem jest interesujący i co ważne użyteczny z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego.

Konstrukcja rozprawy doktorskiej ma ujęcie problemowe i składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz zakończenia i załączników. Uzupełniają ją tabele, wykresy oraz schematy pozwalające lepiej udokumentować treści zawarte w poszczególnych

rozdziałach. We wstępie zidentyfikowany został obszar badań wraz z uzasadnieniem jego wyboru. Zaprezentowano także strukturę pracy, która nie budzi zastrzeżeń.

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym: *Metodologiczne podstawy badań* zaprezentowana została organizacja i przebieg prowadzonych badań, metody badawcze, oraz określono cel badań, którym stała się jest identyfikacja roli organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa państwa oraz możliwości ich efektywniejszego wykorzystania dla zapewnienia pożądanego poziomu bezpieczeństwa obywateli Rzeczypospolitej Polskiej z uwzględnieniem możliwych zagrożeń. Analiza literatury i wstępne badania pozwoliły Autorce na dostrzeżenie potencjału wskazanych organizacji, który dotychczas nie został wyczerpująco zbadany i opisany.

Zdefiniowany główny problem badawczy zawiera się w pytaniu: Jakie są możliwości wykorzystania potencjału organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa narodowego? By znaleźć odpowiedź na tak zdefiniowany problem Autorka sformułowała kilka problemów szczegółowych, a mianowicie:

- Jak definiowane i klasyfikowane są organizacje proobronne?
- Jaki jest potencjał organizacji proobronnych w aspekcie potrzeb systemu bezpieczeństwa narodowego?
- Jakie jest wykorzystanie (aktualne) potencjału organizacji proobronnych z perspektywy potrzeb systemu bezpieczeństwa narodowego?
- Jakie są możliwości doskonalenia koncepcji wykorzystania potencjału organizacji proobronnych z perspektywy potrzeb bezpieczeństwa państwa?

Problemom szczegółowym właściwie przyporządkowano rozdziały merytoryczne. Podniosło to *czytelność* metodologiczną procedur zastosowanych w dysertacji.

Z głównym problemem badawczym koresponduje hipoteza główna stanowiąca przypuszczenie zgodne z którym dotychczasowe formy współpracy z organizacjami proobronnymi nie wykorzystują w pełni ich potencjału w systemie bezpieczeństwa państwa i wymagają doskonalenia w zakresie sposobu efektywnego wykorzystania tego potencjału ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa. Wykorzystanie potencjału organizacji proobronnych jest jednym z determinantów doskonalenia systemu bezpieczeństwa i tym samym może pozytywnie oddziaływać na

bezpieczeństwo państwa. W procesie badawczym sformułowane zostały hipotezy szczegółowe będące odpowiedziami na pytania cząstkowe, skorelowane z problemami szczegółowymi.

Koncentrując się na ocenie metodologicznej rozprawy należy zwrócić uwagę na staranne określenie celu badań, a także problemów badawczych oraz hipotezy. Cel badań podjętych przez Doktorantkę w dysertacji jest zrozumiały, właściwie osiągnięty w poszczególnych etapach badań. Weryfikacja hipotez roboczych umożliwiła osiągnięcie celu badań. Zdefiniowane problemy badawcze, podobnie jak hipotezę należy uznać za poprawne.

Rozdział drugi, zatytułowany: *System bezpieczeństwa narodowego* stanowi wprowadzenie do zasadniczych rozważań, określonych w problemie badawczym, tworząc dobrą podstawę merytoryczną do realizacji kolejnych rozdziałów. Autorka ukazała przedmiot badań, koncentrując się na problematyce systemu bezpieczeństwa narodowego, uwzględniając charakterystykę jego podsystemów oraz stan prawny. Należy podkreślić, że tematyka ta zaprezentowana została wielopłaszczyznowo.

Organizacje proobronne jako element systemu bezpieczeństwa narodowego stanowi treść rozdziału następnego. Zawiera definicje i typologię organizacji proobronnych. Rozważania uwzględniają też wymiar historyczny i prezentację działalności organizacji proobronnych w innych państwach. Ponadto w rozdziale przeanalizowano dotychczasowe formy współpracy Ministerstwa Obrony Narodowej z organizacjami proobronnymi, jak również scharakteryzowano Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy oraz Obronę Cywilną.

Czwarty rozdział zawiera charakterystykę ważnych organizacji proobronnych, takich jak: Związek Strzelecki „Strzelec” Organizacja Społeczno-Wychowawcza, Związek Harcerstwa Polskiego, Legia Akademicka czy Polski Związek Karate. Każdy z wymienionych podmiotów został omówiony z uwzględnieniem podstawowych danych dotyczących jego funkcjonowania, stanu liczebnego, struktury, podstaw prawnych funkcjonowania i systemu szkolenia.

W rozdziale ostatnim, zatytułowanym: *Organizacje proobronne jako element doskonalący system bezpieczeństwa narodowego* zaprezentowano wyniki badań ankietowych dotyczących poczucia bezpieczeństwa wśród mieszkańców powiatu

białostockiego i miasta Białystok. W rozdziale przedstawiono także aspekty udziału organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa narodowego oraz sformułowano rekomendacje w zakresie wykorzystania potencjału organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa narodowego. Sformułowanie ostatecznych konkluzji stało się możliwe dzięki uwzględnieniu wniosków płynących z poszczególnych rozdziałów oraz odpowiedzi osób ankietowanych (formularz ankiety zawiera załącznik nr 1). Formularz ankiety, jak i przeprowadzenie jego analizy należy ocenić pozytywnie.

W zakończeniu rozprawy zamieszczone zostały wnioski wynikające z poszczególnych rozdziałów, zawierające rekomendacje, które mogą być implikowane w obszarze bezpieczeństwa państwa, zarówno w odniesieniu do wymiaru budowanego bezpieczeństwa strukturalnego, jak i personalnego.

Reasumując, praca doktorska zawiera najważniejsze elementy merytoryczne poprawnych odpowiedzi na postawione przez Doktorantkę pytania badawcze, które stanowią w sumie zwięzłą narrację odnoszącą się do ważnych problemów dotyczących zapewnienia bezpieczeństwa narodowego *in extenso*, a w sposób szczególny uwzględnienia potencjału organizacji proobronnych. Rozdziałem zasadniczym jest rozdział piąty, w którym zaprezentowane zostały obszary wymagające wprowadzenia zmian oraz przedstawiono kierunki tych zmian, co zawiera zaproponowana w dysertacji koncepcja wykorzystania organizacji proobronnych w kreowaniu społecznej bazy bezpieczeństwa. Rozdział ten z całą pewnością przesądza o wartości autentycznego dorobku naukowego zawartego w recenzowanej rozprawie.

W toku badań wykorzystane zostały teoretyczne, jak i empiryczne metody badawcze odpowiadające przedmiotowi badań. Ich zastosowanie pozwoliło na uzyskanie poszukiwanych odpowiedzi weryfikujących przejętą hipotezę. Zawarte w dysertacji podstawowe ustalenia oparte zostały w dużej mierze na badaniu aktów normatywnych dotyczących problematyki bezpieczeństwa danych osobowych – ustaw, rozporządzeń oraz decyzji resortów odpowiedzialnych za wymiar bezpieczeństwa militarnego i pozamilitarnego. Oprócz tego przy pisaniu pracy wykorzystano publikacje zwarte, artykuły oraz strony internetowe. Dociekania Autorki opierają się na literaturze przedmiotu oraz materiałach źródłowych odpowiadających potrzebom realizacji

problemu badawczego. Ciekawe wnioski płyną z przeprowadzonych badań ankietowych oraz wywiadów eksperckich (kwestionariusze ankiety oraz wywiadów zawiera aneks).

Jednym z zaprezentowanych celów badań jest aspekt praktyczny, którym pozostaje zaprezentowanie prognozy wykorzystania organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa państwa do roku 2025. Przyjęcie tej cezury wymagałoby szerszego uzasadnienia. Kwestie te co prawda można odnaleźć na kartach doktoratu ale są one rozproszone, dlatego proszę, aby Doktorantka do tego zagadnienia odniosła się w czasie obrony rozprawy doktorskiej.

Istniejące wyzwania i zagrożenia wymuszają konieczność redefiniowania działań mających na celu budowanie społecznego zaplecza Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz zwiększenie świadomości społecznej i obywatelskiej odpowiedzialności za bezpieczeństwo państwa. Problematykę tę uwzględnia zarządzenie nr 1/MON z 14 lutego 2023 roku w sprawie przyjęcia „Programu współpracy Ministra Obrony Narodowej z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie na lata 2023–2025”. W dokumencie zapisano, że resort obrony narodowej prowadzi z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami stałą współpracę o wysokim stopniu intensywności, a organizacje pozarządowe i inne podmioty stanowią istotny element wsparcia systemu obronnego państwa. Czy dostrzegalny jest wymiar praktyczny tego zarządzenia? Proszę, aby Doktorantka także i do tej kwestii odniosła się w czasie obrony rozprawy doktorskiej.

Praca, co zasługuje na podkreślenie, napisana została poprawnym językiem, zauważalne są jedynie drobne niedociągnięcia o charakterze redakcyjnym. W przypisie dziewiątym np. zaznaczono, że artykuł Ryszarda Zięby pochodzi z 2021 roku, w rzeczywistości został opublikowany w 2012 roku, niepoprawnie skonstruowany został też przypis nr dziesięć. Na stronie 31 Autorce z pewnością chodziło o Thomasa Hobbesa, zaś na stronie 82 o Waldemara, a nie Wojciecha Kitlera. Z kolei analizowane kwestie na stronie 46 dotyczą ustawy o obronie ojczyzny, a nie ustawy o powszechnym obowiązku obrony. Na stronie 176 znajduje się projekt programu współpracy ministra obrony narodowej z organizacjami pozarządowymi, tymczasem jest postacią ostateczną tego dokumentu, opublikowana w Dzienniku Urzędowym MON.

Zauważone w rozprawie doktorskiej niedociągnięcia, które są trudne do uniknięcia przy złożonym temacie badawczym, nie umniejszają pozytywnej oceny merytorycznej i wartości poznawczej pracy. Przesądzają o tym dobre opisy, oparte na pogłębionej wiedzy, dotyczące roli i miejsca organizacji proobronnych w systemie bezpieczeństwa państwa, z uwzględnieniem rozwiązań stosowanych w innych państwach. Realizacja tego problemu wymagała od Autorki dużego zasobu wiedzy, sporego nakładu pracy w trakcie prowadzonych badań oraz dobrze zorganizowanego warsztatu badawczego.

Wniosek końcowy:

Recenzowana rozprawa doktorska mgr Edyty Pankowskiej pod tytułem: *Organizacje proobronne w systemie bezpieczeństwa państwa* jest wynikiem dużego wysiłku badawczego, który przyniósł w rezultacie ciekawe opracowanie określonego w temacie problemu badawczego. Nie ulega wątpliwości, że praca jest samodzielnym dorobkiem naukowym Autorki, która dobrze zrealizowała założone cele badawcze. Zawartość merytoryczna pracy i jej jakość świadczą o dobrym opanowaniu przez Autorkę zarówno warsztatu naukowego, jak i techniki pisania pracy.

Rozprawa doktorska spełnia wymagania stawiane dla naukowych prac kwalifikacyjnych zawartych w Ustawie o tytule i stopniach naukowych. Stawiam więc wniosek o dopuszczenie Pani mgr Edyty Pankowskiej do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.

.....
prof. dr hab. Tomasz KOŚMIDER